

חלוקת שלל המלחמה

וַיֹּאמֶר ה' אֶל מֹשֶׁה לֵאמֹר: שָׂא אֶת רֹאשׁ מַלְקוּחַ הַשְּׂבִי בְּאֶדְסֵי וּבִבְהֵמָה אֲתָה וְאֶלְעָזָר הַכֹּהֵן וְרֹאשֵׁי אֲבוֹת הָעֵדָה: וְחִצִּית אֶת הַמַּלְקוּחַ בֵּין תַּפְּשֵׁי הַמַּלְחָמָה הַיְצְאִים לְצָבָא וּבֵין כָּל הָעֵדָה: (במדבר לא כה-כז).¹

וַיֹּאמֶר דָּוִד לֹא תַעֲשׂוּ כֵן אֲחֵי אֶת אֲשֶׁר נָתַן ה' לָנוּ וְיִשְׁמַר אֶתָּנוּ וְיִתֵּן אֶת הַגְּדוּד הַבָּא עֲלֵינוּ בְּיַדְנוּ: וּמִי יִשְׁמַע לָכֶם לְדַבֵּר הַזֶּה כִּי כַחֲלָק הַיָּרֵד בַּמַּלְחָמָה וּכְחֲלָק הַיֹּשֵׁב עַל הַכְּלִים יִחַדּוּ יַחְלְקוּ: ס וַיְהִי מֵהַיּוֹם הַהוּא וּמַעֲלָה וַיִּשְׁמָה לְחַק וּלְמִשְׁפָּט לְיִשְׂרָאֵל עַד הַיּוֹם הַזֶּה: (שמואל א ל כג-כה).²

וַיֹּאמֶר מֶלֶךְ סֹדֵם אֶל אַבְרָם תָּן לִי הַנֶּפֶשׁ וְהַרְכָּשׁ קַח לָךְ: וַיֹּאמֶר אַבְרָם אֶל מֶלֶךְ סֹדֵם הַרְמַתִּי יָדִי אֶל ה' אֵל עֲלִיוֹן קִנְה שְׂמִים וְאָרֶץ: אִם מַחוּט וְעַד שְׂרוּף נָעַל וְאִם אֶקַּח מִכָּל אֲשֶׁר לָךְ וְלֹא תֹאמַר אֲנִי הֶעֱשֵׂרְתִּי אֶת אַבְרָם: בְּלַעֲדִי רַק אֲשֶׁר אֶכְלוּ הַנְּעָרִים וְחֲלָק הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הִלְכוּ אִתִּי עֲנֵר אֲשַׁכַּל וּמִמָּרָא הֵם יִקְחוּ חֲלָקָם: (בראשית יד כא-כד).³

מדרש אגדה (בובר) במדבר לא כו פרשת מטות – תקדים אברהם

"שא את ראש מלקוח וגוי וחצית את המלקוח". בזה המקום צוה הקב"ה לעשות, כשם שעשה אברהם, שאמר: "ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם" (בראשית יד כד), אעפ"י שלא היו עמו.⁴ כמו שאמר דוד: "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו" (שמואל א ל כד). ולפי שעשה כן, צוה הקב"ה ליתן מכס קטן, אבל השאר שלא הלכו, צוה ליתן אחד מחמשים בתרומה.⁵

פסיקתא זוטרותא (לקח טוב) במדבר פרשת מטות – דוד מחדש מצוה שנשכחה

"וחצית את המלקוח בין תופשי המלחמה". נאמר באברהם: "ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם" (בראשית יד). וכן הוא אומר בדוד: "כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו" (שמואל א ל). וכתוב: "ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט לישראל עד היום הזה" (שם).⁶ ידענו שהיה חוק לישראל בא מימות משה רבינו, אלא שחידש דוד ההלכה להיקבע בישראל ונקרא על שמו חוק זה, מפני שעמד בפרץ כנגד כל איש רע ובליעל. ואמר: "ומי ישמע לכם לדבר הזה" (שם). וכן כל מצוה ומצוה שמשכתת מישראל ובא נביא או חכם לחדשה על בוריה, כאילו הוא קבלה מהר סיני, שנאמר: "ברה היא לילדתה" (שיר השירים ו).⁷

¹ פסוקים אלה מורים לאנשי הצבא שחזרו עם השלל ממלחמת מדין להתחלק בשלל בינם ובין "כל העדה". מעט מפרשים מתייחסים לנושא זה על אתר. רש"י טורח להסביר בפסוק כז: "וחצית ... חציו לאלו וחציו לאלר", היינו שמדובר בחצי אבסולוטי ולא חלוקה אחרת (יחסית למשל, "וחצית" יכול להיות פשוט "וחלקת"). ראו גם פירושו בפסוק מב: "וממחצית בני ישראל אשר חצה משה לעדה והוציאה להם מן האנשים הצובאים". המחצית לכלל העדה כאילו הוצאה מחלקם של אנשי הצבא.

² ראו פירוש דעת מקרא על פסוקים אלה שמדגיש שהיושבים על הכלים היו אלה שפיגרו במרדף אחרי העמלקי אשר פשטו על צקלג (כאשר דוד יצא למלחמת שאול והפלישתים). ראו שם פסוקים ט-י: "וַיִּלָּךְ דָּוִד הוּא וְשֵׁשׁ מֵאוֹת אִישׁ אֲשֶׁר אָתּוֹ וַיָּבֹאוּ עַד נַחַל הַבְּשׂוֹר וְהַנּוֹתְרִים עִמָּדוֹ: וַיִּרְדֵּף דָּוִד הוּא וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּעֲמְדוּ מֵאוֹתֵים אִישׁ אֲשֶׁר פָּגְרוּ מֵעֵבֶר אֶת נַחַל הַבְּשׂוֹר. וְכַעַת הֵם פּוֹגְשִׁים אוֹתָם, כְּכַתּוּב: "וַיָּבֹא דָוִד אֶל מֵאוֹתֵים הָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר פָּגְרוּ מִלֶּכֶת אַחֲרָי דָּוִד וַיִּשְׁיִבֵם בְּנַחַל הַבְּשׂוֹר וַיָּצִאוּ לְקִרְאֵת דָּוִד וּלְקִרְאֵת הָעָם אֲשֶׁר אָתּוֹ וַיִּגָּשׁ דָּוִד אֶת הָעָם וַיִּשְׁאַל לָהֶם לְשָׁלוֹם". אִין פִּלֵּא אִיפּוּא שְׁהִיוּ מִי שַׁעֲרָדוֹ עַל זְכוּתָם שֶׁל הַמַּפְגְּרִים לְזְכוּת בְּשִׁלָּל. הַשּׁוּוֹ עִם יְצִיאָתוֹ שֶׁל דָּוִד לְמַלְחָמָה עַל נַבֵּל הַכְּרַמְלִי שֶׁם מֵרֹאשׁ נַחֲלָקוֹ הָאֲנָשִׁים לְיוֹצְאֵים לְמַלְחָמָה וְלְיוֹשְׁבֵים עַל הַכְּלִים (שומרי מאהל): "וַיֹּאמֶר דָּוִד לְאֲנָשָׁיו חָגְרוּ אִישׁ אֶת חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ אִישׁ אֶת חַרְבּוֹ וַיַּחְגְּרוּ נִם דָּוִד אֶת חַרְבּוֹ וַיַּעֲלֵוּ אַחֲרָי דָּוִד כְּאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וּמֵאוֹתֵים יָשְׁבוּ עַל הַכְּלִים" (שמואל א כה יג).

³ זו מלחמת אברהם עם ארבעה המלכים שבאו מהצפון והכו את חמשת מלכי סדום וסביבותיה. אברהם יוצא להציל את לוט בן אחיו ומציל אגב כך את כל הנפש והרכוש ששבו מלכי הצפון. מלך סדום (!) מוותר על כל הרכוש היינו מכיר בכך שאברהם זכה בו כדין שלל מלחמה. ושם גם המפגש המרתק בין מלכי צדק מלך שלם (הוא שם בן נח עפ"י המדרש) "והוא כהן לאל עליון" ובין אברהם שמכבד אותו ונותן לו "מעשר מכל". ראו דברינו [מפגשי אברהם עם תושבי הארץ אשר אראך](#) וכן [מי אתה מלכי צדק](#) בפרשת לך לך.

אבל שמרו על משפחתו של אברהם ורכושו. "היושבים על הכלים" שומרים על בסיס היציאה והזרה.

⁵ מדרש זה יוצר את המשולש אברהם-משה-דוד בנושא חלוקת השלל. בסיס המשולש הוא הציווי למשה בפרשתנו המסתמך על התקדים של אברהם: "כשם שעשה אברהם". דוד רק ממשיך אותם. המדרש מתעלם מהמילים הברורות בספר שמואל שדוד הוא שקבע חוק זה: "וישימה לחוק ומשפט לישראל עד היום הזה". ויש עוד בעיות בהשוואה בין שלושה המקרים ובהבנה איך באמת התבצעה החלוקה: מי הם "תופשי המלחמה" בפרשתנו? הלוחמים או גם היושבים על הכלים? מה היא הנתנה "לכל העדה" בפרשתנו? לכל אחד ואחד מישראל או שמא לראשי העדה למעין קופה ציבורית? מה פשר הרכוש שאברהם מחזיר למלך סדום? המדרש מציין בסופו את ההבדל במכס בין תופשי המלחמה ובין "כל העדה" (אחד מחמש מאות מול אחד מחמשים) ונראה שאם "כל העדה" הם באמת כל העם, אזי כל אחד קיבל בסופו של דבר משהו מזערי אם לא סמלי. ויוצאי הצבא שלכאורה וויתרו למען הכלל, אכן קבלו יותר. קשה לומר ששש מאות אלף איש פחות 12 האלף שיצאו למלחמה הם "היושבים על הכלים".

⁶ אלה שלושה המקורות המרכזיים, כפי שהבאנו בהרחבה בראש דברינו. לא שניים – שלושה, גם דוד! איך נסדר אותם?

⁷ הציווי של משה בפרשתנו הוא הבסיס, הוא הפרמול להלכה של מה שעשה אברהם בכח "החוק הטבעי" או "משפטי המדינות וחוקיהם" והנהגותיהם (כלשון רמב"ן ורבי בחיי בן אשר במספר מקומות). פרשתנו היא העיקר היא "החוק לישראל מימות משה

בראשית רבה מג ט פרשת לך לך – מאברהם לדוד

"בלעדי רק אשר אכלו הנערים" – זהו שכתוב: "וינען כל איש רע ובלעיל מהאנשים אשר הלכו עם דוד ויאמרו יען אשר לא הלכו עמי לא נתן להם מהשקל אשר הצלנו כי אם איש את אשתו ואת בניו וינהגו וינלכו: ⁸ ויאמר דוד לא תעשו כן אחי את אשר נתן ה' לנו וישמר אתנו ויתן את הגדוד הבא עלינו בידנו: ומי ישמע לכם לדבר הזה כי כחלק הירד במלחמה וכחלק הישב על הכלים יחדו יחלקו: ויהי מהיום ההוא ומעלה וישמה לחק ולמשפט לישראל עד היום הזה" (שמואל א ל כב-כה) - אמר רבי יודן: "והלאה" אין כתיב כאן, אלא "ומעלה". וממי למד? מאברהם זקינו שאמר: בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי: ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם".⁹

אברבנאל שמואל א פרק ל פסוק כה – תמיהה על ייחוס המצווה לדוד

"ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחק ולמשפט לישראל", רוצה לומר שלא יהיה שלל המלחמה לבד ללוחמים, כי אם גם כן לכל המתעסקים בענייני המלחמה, אם בשמירת הכלים ואם בשמירת המעברות ושאר הדברים הצריכים להצלת הנלחמים ... אבל ראוי שנדע כאן איך נסתפקו אנשי דוד בזה? ואיך אמר הכתוב שדוד שמו לחוק? אחרי שכבר מצאנו שצוה האל יתברך למשה ע"ה עליו במלחמת מדין ... ואם כבר צוה השם עליו, איכה ואיככה אמרו אנשי דוד לא נתן להם מהשלל? ולמה דוד בתוכחתו אותם לא זכר המצוה האלקית שבאה על כיוצא בזה? ואיך שמו דוד לחוק אם היה קודם זה מצוה אלקית?¹⁰

פסיקתא זוטרתא (לקח טוב) בראשית יד כד פרשת לך לך – עשה דוד מן התורה

"בלעדי רק אשר אכלו הנערים וחלק האנשים אשר הלכו אתי ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם" - זה הוא שמצינו בדוד, דכתיב: "ויהי מן היום ההוא ומעלה" (שמואל א ל כה). א"ר יהודה: והלאה אין כתיב כאן, אלא ומעלה.¹¹ ממי למד? מאברהם זקנו, שנאמר: "בלעדי רק אשר אכלו הנערים", וכן אמר דוד: "כחלק היוצאים במלחמה וכחלק היושבים על הכלים יחדו יחלקו" (שם שם כד).¹² וכן מצינו בתורה, דכתיב: "וחצית את המלכות בין תופשי המלחמה היוצאים בצבא ובין כל העדה" (במדבר לא כז). ומה שעשה דוד - מן התורה עשה.

רבנו. אלא שבימי דוד קמו "כל איש רע ובלעיל" (מהיוצאים למלחמה) ובקשו להפר את החוק הזה, שברבות הזמן גם הלך ונשכח (הוא לא נזכר במלחמות שואל למשל, והשופטים, ויהושע) ודוד מחדש בכל עוז את ההלכה ולפיכך נקראת ההלכה על שמו. ואגב השתלשלות זו מאברהם דרך משה ועד דוד, באנו לנושא הרחב של המשולש: התורה שקיימו האבות - מתן תורה בימי משה - תקנות וחידושי הדורות. ראו דברינו [קיימו האבות את התורה](#) בפרשת תולדות - כך עד מתן תורה. אבל במעין תנועה שכנגד, הלכות סיני נשכחו חלקן והוצרכו לחדשם ולתקנם. ומכאן הביטוי בחז"ל "ניתנה תורה ונתחדשה הלכה", למשל בדין אבלות שבעה ימים (בדברינו [אבל שבעת ימים](#)) שיעקב חידש, בדין "עמוני ולא עמונית, מואבי ולא מואבית" (רות רבה ז ז) ויש עוד. והדברים מתקשרים גם לכלל "כל מה שתלמיד וותיק עתיד לחדש (להורות), כבר ניתן למשה בסיני" (ירושלמי פאה בד, חגיגה א ח).

⁸ כמו שהציע מלך סדום: "תן לי הנפש והרכוש קח לך". אלא ששם זו הצעה בנדיבות לאברהם שכל הרכוש שייך לו כמי שניצח במלחמה. ואילו כאן, בא הדבר מרשעות לב של הלוחמים: מספיק שהצלנו להם את נפשות ביתם, מהשלל לא יקבלו מאומה.

⁹ המדרשים והפרשנים העומדים בפרשת לך לך יוצרים קשר ישיר אברהם-דוד ומתעלמים ממלחמת מדין ומהציווי של משה בפרשתנו. אולי בשל השאלות שעוררנו לעיל בהערה 5. ראו בדומה פירוש רש"י בפרשת לך לך, בראשית יד כד (בעקבות מדרש בראשית רבה): "הנערים - עבדי אשר הלכו אתי, ועוד ענר אשכול וממרא וגו'. ואף על פי שעבדי נכנסו למלחמה, שנאמר לעיל (פסוק טו) הוא ועבדיו יוכם, וענר וחבריו ישבו על הכלים לשמור, אפילו הכי הם יקחו חלקם. וממנו למד דוד שאמר (ש"א ל כד) כחלק היורד למלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלקו. ולכן נאמר (שם פסוק כה) ויהי מהיום ההוא ומעלה וישימה לחוק ולמשפט, ולא נאמר והלאה לפי שכבר ניתן החוק בימי אברהם". מאברהם ישירות לדוד. כך גם רש"י בספר שמואל א ל כה: "מהיום ההוא ומעלה - לא נאמר והלאה אלא ומעלה. כבר הנהיג אברהם בחוק זה: בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגו' - הם היושבים על הכלים וחלק האנשים ההולכים במלחמה בראשית רבה". ראו גם מדרש אגדה (בובר) בראשית יד כד, פרשת לך לך: "בלעדי רק אשר אכלו הנערים - הם אשכול וממרא שישבו על הכלים: הם יקחו חלקם - כמה דהוא אמר: כי כחלק היורד במלחמה וגו' (שמואל א ל כד). וזה הדין היה מאברהם, דכתיב: מי העיר ממזרח צדק יקראהו לרגלו וגו' (ישעיהו מא ב, הפטרת פרשת לך לך) - צדקה שעשה הוא, עמדה לו בכל מקום שהלך". אברהם מחוקק בכח הצדק (לא הצדקה במקרה זה), דוד כמלך (בדרך) שם לחוק ומשפט. היוצאים למלחמה הגם שסיכנו את חייהם לא עושים שום טובה או צדקה עם היושבים על הכלים. אך היכן משה?

¹⁰ אברבנאל מתעורר לדון באריכות על 'היעלמותה' של פרשתנו בסיפור השלל אצל דוד ומה פשר החוק ומשפט שדוד מחוקק, כאשר משה כבר קדם לו (הוא לא שואל מאברהם מסיבות שניתן לשער). בתשובתו (שלא הבאנו כאן) הוא מציע שלוש סיבות לכך שהציווי בפרשתנו לא יכול היה לשמש דגם לדורות: האחת, שבמלחמת מדין מראש יצאו הלוחמים בשל כל העם ('נקום נקמת בני ישראל מאת המדינים'), השנייה שהציווי בפרשתנו נשמע כמו "מצוה לשעתה ולא כוללת לדורות", והשלישית, שהציווי בפרשתנו הוא לחלק "לכל העדה" ולכל אחד באמת לא ניתן דבר משמעותי, ואילו אצל דוד זה חוק שנוגע לאנשי הצבא בלבד: "ודוד בחר שבחלוקת שללו יקח כל אחד מהלוחצים שוה בשוה כאחד מהיושבים על הכלים, ומפני זה לא סמכו חלוקת שללם לענין מדין". ראו דבריו באריכות שם, כשהוא מסיים במשפט: "הנה אם כן עשה דוד כהוגן ממה שנטה מהמצוה האלקית, בהיות החלוקות מתחלפות באיכותם". מה הכוונה במילים "המצווה האלוקית"? שמה שמה מצווה בפרשתנו זה הדבר הנכון?

¹¹ היינו ממי שקדם לו, כמו אצבע שמצביעה כלפי מעלה. אבל מי הוא "למעלה"? משה או אברהם?

¹² עד כאן לכאורה בדרכו של מדרש בראשית רבה. אבל מכאן ואילך - תוספת והרחבה.

ומה שכתוב: "וישימה דוד לחוק" (ש"א ל כה), כי נשתכחה מצוה זו וחדשה הוא ונקראת על שמו. למדנו: כל המחדש דבר שנהיה ונשתכח, בהתחדשו נקראת על שמו.¹³

שו"ת יוען יוסף אורח חיים סימן ז – אי פטור לנשים מלחמה¹⁴

והנה יש להשיב על זה דלא דמי להתם, דבשלמא שם אין לנו לימוד על זה דנשים לאו בני מלחמה נינהו, אלא סברא בעלמא הוא. ומצד הסברא אין לפוטרים אלא מעיקר המלחמה. מה שאין כן לעזור להאנשים בדברים שהם טפלים למלחמה, כגון לתקן מאכל וכיו"ב לאנשי המלחמה. וכגון לשמור הכלים וכדפרש"י פ' לך על הפסוק (בראשית י"ד כ"ד) ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם דמגיגי להם חלק משלל המלחמה. משום דזה צורך למלחמה ומזה אין סברא לפטור הנשים.¹⁵

אלשיך שמואל א פרק ל פסוק כג -

והנה על זה אמר דוד: "לא תעשו כן אחי", כי אילו בכח ידכם הייתם מצילים, החרשתי. אך אשר אמרתם "אשר הצלנו", לא כן הוא. כי אם: "את אשר נתן ה' לנו וישמור אותנו", כי בהשגחה שלא על דרך טבע היה, וה' נתן לכל, ולא לכם לבדכם. והראיה כי השגחה היתה ולא בטבע, כי הנה "וישמור אותנו", כי לא נפקד ממנו איש, מה שאין כן בדרך טבע כי אם למות מכאן ומכאן.¹⁶ ועוד כי ויתן את הגדוד הבא עלינו בידנו, שעם היות גדוד שהוא גדול, שבטחו ברובם לבא עלינו, בידנו ארבע מאות איש. באופן כי אין ספק כי ה' נתן. ולמה יגרע היושבים על הכלים מאשר שללו מהם, שלא זיכה להם הוא יתברך מאשר היה להם.¹⁷

אליהו רבה (איש שלום) פרשה כג – צדקותו של אברהם

"ויאמר מלך סדום אל אברם תן לי הנפש והרכוש קח לך" (בראשית יד כא), "ויאמר אברם אל מלך סדום ... אם מחוט ועד שרוך נעל ואם אקח מכל אשר לך" (שם כב). אמר לו: שוטה, וכי לכסף וזהב אני צריך? לאבנים טובות וכל כלי חמדה אני צריך? הושלך מלפני ארצה, שלא נהייתי מממונן כלום, שנאמר: "אם מחוט ועד שרוך

¹³ מדרש זה, בפרשת לך לך דווקא, חוזר ומדגיש את מקומה של פרשתנו, מקומו של הציווי למשה בתורה, בין אברהם ודוד. מדרש זה עקבי עם דבריו בפרשת מטות שראינו לעיל. הוא פותח אמנם בדברי מדרש בראשית רבה הנ"ל בפרשת לך לך ומקשר את דוד ישירות עם אברהם (נכון יותר, מדגיש את אברהם כבסיס שהרי הוא עומד בפרשת לך לך), אבל ממשיך בחיזוק מפרשת מטות "וכן מצינו בתורה", בציווי של משה על חלוקת המלכות בין תופשי המלחמה ובין "כל העדה", וחוזר ומדגיש שלפיכך מה שעשה דוד – מן התורה עשה! וזכה דוד שנקראת המצווה על שמו משום שנשתכחה ומשום שעמד כנגד אנשי הבליעל שהתנגדו לשיתוף וחלוקת השלל. ראו גם פירוש משך חכמה כאן, במדבר פרק לא פסוק כז, שמקשר גם הוא את דוד ישירות עם אברהם: "הנה עיקר החוק היה מימות אברהם אבינו, כמו שאמרו במדרש על הפסוק: ענר אשכול וממרא הם יקחו חלקם", אבל מציין את המיוחד בציווי בפרשתנו שהגם שיוצאי המלחמה היו מועטים (24 אלף לשיטת ר' עקיבא, 12 אלף לשיטת ר' ישמעאל, ספרי במדבר פרשת מטות פיסקא קנז), החלוקה היא חצי חצי בין המועטים ובין כל שאר העדה. בתוספת המכס הגבוה יותר על שאר העדה, נראה שבסופו של דבר קיבלו אנשי הצבא באופן משמעותי יותר. כולל שבט לוי שיצא אף הוא במלחמה זו (עפ"י הספרי הנ"ל). זו חלוקה מעניינת ולא ברור איך דוד חילק בין שש המאות שיצאו איתו למלחמה ובין המאות ששאריו מאחור, שהפכו לשומרי הכלים בעל כורחם משום שפגרו. חצי חצי? לא סביר. לכל איש חלקו האישי?

¹⁴ ר' יוסף ב"ר יעקב יחזקיה גרינוולד ז"ל, מאה 20, הונגריה, בלגיה, ארה"ב. משפחתו נרצחה בשואה, הוא שרד והקים בניו-יורק לאחר המלחמה את מוסדות 'קהילת יעקב' פאפא ועמד בראשם.

¹⁵ בתשובה זו דן הרב יוסף גרינוולד על מצוות בניית בית המקדש, אם נשים מחויבות בה, לסייע לפחות, ונגרר להבדל בין מצווה זו (שלמסקנתו נשים פטורות ממנה כי היא מצווה שהזמן גרמא) ובין סיוע למלחמת מצווה שלפי מסקנתו נשים חייבות לפי "שאיין לפטורם אלא מעיקר המלחמה". זה גם ההסבר שלו לדברי חז"ל שבמלחמת חובה "יוצא חתן מחדרו וכלה מחופתה" (סוטה מד ע"ב), שהגברים יוצאים להילחם והנשים: "לעזור להאנשים בדברים שהם טפלים למלחמה, כגון לתקן מאכל ... וכגון לשמור הכלים". (אולי גם חיל רפואה, מודיעין, קשר, לוגיסטיקה וכו'). ממילא, הנשים גם שותפות בשלל המלחמה כדין היושבים (היושבות) על הכלים. הדברים ידועים מפירוש רדב"ז על הרמב"ם בהלכות מלכים פרק שביעי, מדברי הרש"ש על הגמרא סוטה דף מד, פירוש תפארת ישראל על המשנה במסכת סוטה פרק ח משנה ז, ואף הובאו בפוסקי דורנו כגון הרב עובדיה יוסף (יביע אומר ח אורח חיים סימן נד, ציין אליעזר חלק כ סימן לא וכמובן בפסקיו של הרב זיין ואחרים. אבל לשמוע את זה מפי רב השייך לזרם סאטמר ... זה חידוש.

¹⁶ שבמלחמה תמיד יש הרוגים מכאן או מכאן.

¹⁷ והוא מעלה שם בהמשך עוד טיעון של דוד כנגד אלה שלא הסכימו להתחלק בשלל עם היושבים על הכלים, שאם כן, לא יהיה מי שילך למשימות עורף אלה (הפתרון, ע"י הנשים לעיל?). אבל עיקר טיעונו הוא שחלוקת השלל בין כל המעורבים במלחמה, בחזית או בעורף, יסודה בהכרה שהניצחון ושלל האויבים בא מסייעתא דשמיא ולא מכוח ועוצם יד. נכון שהלוחמים בחזית משליכים נפשמם מנגד ולכאורה מגיע להם יותר, אבל ההשגחה העליונה היא שהביאה את הניצחון והשלל, וזו פרושה על הכל. (ונכונות למסירות נפש איננה מתוגמלת בממון). ומכאן גם חלקה של "כל העדה" בפרשתנו שהיא ה"כלל ישראל". ראו בכיוון זה גם פירוש רלב"ג שם, אשר מוסיף גם את הטיעון הצבאי שמי שנשאר בעורף מגן מפני אנשי המלחמה התוקפים של האויב: "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדו יחלוקו - אמר להם לאמת שאין ראוי שיעשה כמו שאמרו, לפי שאין זכות האדם בשלל מפני הסתכנון בירידה אל המלחמה. כי אשר ירד אל המלחמה ואשר ישב על הכלים לשמרם מהאנשים הבאים למלחמה, הוא חולק עם היורדים למלחמה. ואף על פי שאינו מסתכן שם. וזה דבר מבואר. ולזה אין ראוי שתאמרו שתזכו בשלל אתם לבדכם שירדתם במלחמה. מצורך לזה שזה לא היה בעוצם ידכם אבל היה בעזר אלהי בזכות כולנו - אשר הלכו ואשר נשאר".

נעל וגוי' בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגוי' (שם כג-כד). באותה שעה קידש אברהם אבינו שמו של הקב"ה ועמד והחזיר כל רכוש סדום ועמורה.¹⁸

כלי יקר בראשית מט כז – ביקורת על ריבוי השלל

"בנימין זאב יטרף בבוקר יאכל עד ולערב יחלק שלל" ... וסמך ענין זה לברכת זאב יטרף להוכיח גם את שופטי ישראל שלא יטרפו במלחמה יותר מכדי הצורך, כמו שנאמר: "שְׁרִיָהּ בְּקֶרְבָּהּ אֲרִיּוֹת שְׁאֲגִים שְׁפָטִיהָ זְאֲבֵי עָרֵב לֹא גָרְמוּ לְבִקְרָר" (צפניה ג ג)¹⁹ - מאשים אותם הנביא במה שטרפו יותר מן ההכרחי, על כן קראם "זאבי ערב", ואמר "לא גרמו לבוקר", כי לא ביקשו ההכרחי הניתן בבוקר.²⁰ וכן מאשים את שאול שהיה מן בנימין: "ותעט אל השלל" (שמואל א טו יט), כי לא זכר ברכת יעקב לבנימין.²¹ אבל באברהם נאמר (בראשית יד כד) "בלעדי אשר אכלו הנערים וגוי'", דוקא כדי אכילתם לקח ולא לחלק להם שלל מותר (מיותר). ובה נשא המשל מן הזאב הטורף לצורך מאכלו ולפעמים הוא טורף ומשחית ללא תועלת, וזה פירוש יקר.²²

רמב"ן ויקרא פרק ז פסוק ט – חלוקה שוויונית במלחמה ובבית המקדש

"ויכל מנחה אשר תאפה בתנור" - דרך הפשט ידוע בזה, שיצוה בנודר אחת משלש מנחות, מאפה תנור והמרחת והמחבת, שיהיה לכהן המקריב אותם לבדו. ויאמר בכל שאר המנחות ... שיהו מתחלקות לכל בני אהרן, כלומר לכל בית אב שלהם ... ויהיה טעם ההפרש ביניהן, מפני שטרח הכהן באפייתן וראוי להרבות שכרו.²³ אבל רבותינו (מנחות עג א) לא רצו בכך ... ולכך ראו שפירוש "לכהן המקריב אותה" - לכהנים הטהורים הנמצאים שם. וכן מה שאמר, "והכהן המקריב את עולת איש", "והכהן אשר יכפר בו לו יהיה", כולם ... יהיו בשכר ההקרבה לכהנים הטהורים הנמצאים שם. שכולם הם מקריבים ביד או בצווי, כי היחיד מהם או השנים ושלושה המקריבים, ברשות כולם הם עושים ובשליחותם, וכולם עומדים על הקרבן "כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו".²⁴

¹⁸ המקרה של אברהם הוא באמת מיוחד משום שהוא לא רק מקפיד לתת לאנשי ענר אשכול וממרא את חלקם בגין שסייעו לו בעורף ובישיבה על הכלים, אלא גם מחזיר בצדקותו (ובחוסר רצונו ליהנות כלום מחמשת מלכי סדום ועמורה) את כל הרכוש למלך סדום. כל כך, עד שאברהם נאלץ אפילו להתנצל על שנתן מה שנתן לענר אשכול וממרא, וגם על המעשר שנתן למלכי צדק. ראו פירוש אלישיך בראשית פרשת לך לך פרק יד פסוק כד: "ואמר בלעדי, כלומר, מופרש ממני הוא הרכוש כדי לתתו לך שלא אכלתי ממנו מפני קידוש ה', וזהו אומרו בלעדי רק וכו', מיעט במילת רק, המעשר שנתן לכהן והוא על כי מן הדין של אברהם היה". ובסוף כולם קבלו רק הוא ואנשיו שנלחמו, לא לקחו דבר מהשלל שעפ"י דיני המלחמה שייך להם! אז מצד הצדיקות של אברהם, אין זה אולי תקדים שניתן להישען עליו. אברהם קידש את שמו של הקב"ה במעשים אלה ולא נהג כדיני מלחמה. ראו גם אליהו רבה (איש שלום) פרשה כד ד"ה אנכי ה' אלהיך: "ולא תחמוד קיים אברהם, שנאמר אם מחוט ועד שרוך נעל וגוי', בלעדי רק אשר אכלו הנערים וגוי'. אולי הקיצון מכולם הם דברי הגמרא במסכת חולין פט ע"א: "א"ר אבא: קשה גזל הנאכל, שאפילו צדיקים גמורים אינן יכולין להחזירו, שנאמר בלעדי רק אשר אכלו הנערים". גם המעט שנתן אברהם לענר אשכול וממרא היה כביכול גזל!

¹⁹ לגרם הוא להפשיט את כל הבשר מסביב לעצם, כמו: " ... יאכל גוים צריו ועצמותיהם יגרם וכו' " (במדבר כד ח בברכת בלעם). ראו פירוש רש"י על הפסוק בצפניה: "זאבי ערב - הממהרים לאכול טרפם בלילה: לא גרמו לבוקר - לא השאירו אף העצמות לגרם לבוקר".

²⁰ פירוש כלי יקר מנתח שם את כפל הלשון בפסוק ומבחין בין מה שניתן "לעד" שהוא בבוקר וניתן בפנים מאירות כאור הבוקר, ובין ה"שלל" (מלשון שלילה) שניתן בערב בפנים חשוכות. ראו דבריו שם.

²¹ שלא לטרוף יתר על המידה. מקובלת האמרה שחיות טורפות על מנת להשביע את רעבונם ולא על מנת לצבור אוכל. אולי גם זה פירוש של הפסוק של יעקב לברכת בנימין.

²² פירוש כלי יקר (ר' שלמה אפרים מלוטשניץ, מאה 17) מדגיש את ההימנעות הראויה בכלל מלעוט על השלל ורואה באברהם את הדגם הראוי. אגב, במספר מקומות חותם כלי יקר את פירושו במשפט "זוה פירוש יקר". מנינו בעזרת המחשב כ-50 מקומות. ראו בפרט דבריו בדברים כג ה: "זוה פירוש יקר יותר ממה שדיברו בזה כל המפרשים והותרו כל הספיקות שהקשו".

²³ עד כאן פשט המקרא שיש הבדל בין סוגי מנחות שונים, בבית המקדש, מי זכאי בתרומתם. אבל חז"ל דרשו אחרת, כפי שרמב"ן ממשיך. ראו דבריו [קרבן מנחה לה'](#) בפרשת ויקרא.

²⁴ רמב"ן (ובעקבותיו גם רבי בחיי בן אשר) שואל (לוקח בהשאלה) את המשפט מספר שמואל: "כי כחלק היורד במלחמה וכחלק היושב על הכלים יחדיו יחלוקו" שעניינו חלוקת שלל המלחמה, ומקשר אותו עם החלוקה השוויונית של המנחות בבית המקדש, בין כל הכהנים שבמשמרת - בין אלה שטרחו ולשו ואפו ובין אלה שעוסקים במלאכות אחרות במשמרת. יכול היה אולי רמב"ן לצטט פסוק בענייני המקדש עצמו ומשמרות הכהונה, כגון זה בדברים יח ח: "חֶלֶק כְּחֶלֶק יֵאָכְלוּ לְבַד מִמֶּכְרֵיוֹ עַל הָאֲבוֹת" - פסוק הודן בשוויון העבודה במקדש (להוציא קרבנות הרגל שבאים כתוספת, ראו ספרי דברים קסט, רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ד). אבל רמב"ן מעדיף לשאול דוקא פסוק מדיני חלוקת השלל במלחמה והדבר אומר דרשני. עד שנרד לעומק כוונת רמב"ן (אם לא נניח שזו רק אסמכתא לשונית-אסוציאטיבית), התוצאה היא שהוא יוצר שוויון ודמיון של מוטיב השליחות בעבודת המקדש עם מוטיב ההגנה על קדשי ישראל. שליחות הכהנים העומדים בחזית הקדושה (ומסתכנים בבלע את הקודש), לטובת שאר אחיהם ולטובת כלל ישראל, מקבילה לשליחות הלוחמים במלחמות מצווה (המסתכנים נפשם כפשוטו) לטובת והגנת אחיהם היושבים על הכלים וכל בית ישראל שבעורף. עבודת המקדש כדומה לעבודת הגנה על כלל ישראל. בשניהם, מצווים העומדים בחזית להתחלק "כחלק כחלק" עם אחיהם שבשדות ובעורף.

שבת שלום

מחלקי המים

מים אחרונים: נראה שלא יצאנו ידי הסבר מלא ולא ענינו על כל השאלות שהצבנו בראש דברינו (הערה 5 לעיל). איך בדיוק מתחלקים בשלל המלחמה? מה בדיוק לומדים מאברהם, מה מפרשת השבוע ומה מדוד? עכ"פ, המיוחד בפרשתנו הוא החלוקה עם "כל העדה", מה שלא מצאנו בדוד ובאברהם.